

1.1. DE OUDSTE HEREN VAN HORN EN HUN STAMLAND

door W.M. van de Boel

1.1.1. INLEIDING

De herdenkingsfeesten naar aanleiding van de verheffing tot prins van **Eugeen-Maximiliaan van Horne-Baucignies** (19 oktober 1677) roepen vanzelf de vraag op naar zijn verre voorvaderen, het oude geslacht der Hornes, waarvan het stamslot nog bestaat in het dorp *Horn* in Midden-Limburg, drie km ten westen van Roermond. Deze familie stierf in 1540 uit, met de dood van **Jan van Horne** en was toen meer dan vier eeuwen, aantoonbaar sedert 1102, met hun landje verbonden geweest.

Wie zich over deze adellijke familie wil informeren, beschikt niet over een modern werk. De verouderde literatuur is maar zeer beperkt : er zijn slechts twee schrijvers, die zich met de Hornes hebben beziggehouden. De belangrijkste daarvan is F.X. GOETHALS met zijn *Histoire généalogique de la maison de Hornes*, Bruxelles, 1848. Deze schrijver behandelt de stamfamilie met haar vertakkingen : Kranendonk, Perwijs, Baucignies, Houtkerke, Kessel, Heeze, Bostel. Ofschoon dit werk lange tijd de opvattingen van onze regionale historici heeft bepaald, moet ik toch de raad geven niet zonder de nodige kritische instelling aan de bestudering te beginnen : op veel punten is zijn voorstelling

onjuist of achterhaald en zijn kennis van de verwante geslachten Altena, Heusden, Wickrath, Hochstade, Kleef enz. is zeer gebrekkig.

Het tweede werk(je) is van M.J. WOLTERS : *Notice historique sur l'ancien comté de Hornes et sur les anciennes seigneuries de Weert, Wessem, Ghoor et Kessenich*, Gand, 1850. Wolters behandelt alleen de stamfamilie en ontleent zijn stof vrij slaafs aan zijn grotere voorganger. Voor hem is dus eenzelfde reserve vereist. In één opzicht durft hij van zijn model af te wijken : hij laat de Hornes afstammen van de Loonse gravenfamilie, terwijl Goethals zijn eerste Heer van Horn recruteert uit een zijtak van de Brabantse hertogelijke familie : de Heren van Perwijs.

Tegenwoordig mag men beide geschriften hopeloos verouderd noemen : veel nieuwe bronnen werden inmiddels ontdekt, ik noem slechts het belangrijke bronnenboek van K. KORTEWEG : *De rechtsbronnen van Woudrichem en Altena*, Oud Vaderlandsche Rechtsbronnen, IIIe reeks, nr. 14 (1948), waarin veel nieuwe gegevens te vinden zijn.

Zonder de vele artikelen en studies, waarin terloops over de Hornes wordt gesproken, te vermelden, noem ik hier alleen de grotere studies, die zijn verschenen over de stamfamilie :

- P.Dr. Aurelius POMPEN O.F.M., *Jacob de Eerste, graaf van Horne*. Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg. XL. (1904). Dit jaarboek van Het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg en waarvan juist het 102e deel is verschenen, bevat een bundeling van onze gewestelijke geschiedschrijving.
- Mr H. HARDENBERG, *De stichting van het slot Loevestein*. Gelre XXXVII (1934).
- Mr K. KORTEWEG, *De heerlijkheid Altena en de veer- en visrechten op het boven einde der Merwede*. Proefschrift. Purmerend, 1937.
- Paul HARSIN, *Etudes critiques sur l'histoire de la principauté de Liège*. Tome I, Liège, 1957. Het beste werk over prins-bisschop Jan van Horne en over de strijd van de Hornes met de van der Marks.
- Drs T. KLAVERSMA, *De Heren van Cranendonk en Eindhoven*. Eindhoven, 1969. Een goede studie over deze tak van de Hornes.
- W.M. van de BOEL, *Een onderzoek naar de rechterlijke organisatie in de heerlijkheid Horn*. Publications 101 (1965).
- W.M. van de BOEL, *Het wapen der Hornes*. Publications 110 (1974).

De bestudering van de geschiedenis der Hornes is zeer moeizaam en tijdrovend, omdat de oudere schrijvers practisch op elke bewering moeten gecontroleerd worden en omdat de bouwstoffen voor een moderne bewerking verspreid liggen in vele bronnenuitgaven en in veel archieven, want de eigen archieven der Heren zijn verloren gegaan.

In de volgende bijdrage zal ik trachten na te gaan hoe het oorspronkelijke stamland door uitbreiding van bezit tenslotte zijn definitieve omvang verkreeg. Daarna wil ik spreken over de oudst vermelde Heren. Veel is daarover niet bekend, maar toch genoeg om de genealogieën van de XVIIe eeuw te bestempelen als fantasieën. Tenslotte zal ik over die valse genealogieën spreken, omdat die m.i. juist werden vervaardigd om de prins van Horne-Baucignies te vleien.

1.1.2. HET STAMLAND

Als we van de bezittingen, die de Hornes in de XIVe eeuw blijken te hebben, datgene elimineren, wat ze in de loop van de tijd hadden verworven, dan blijft tenslotte een groep dorpen over, die we als hun oudste bezit kunnen beschouwen. Die dorpen waren: Horn, Haelen, Buggenum, Nunhem, Heythuyzen, Roggel en Neer. In de Xe eeuw vormde deze gesloten groep dorpen het meest noordelijke gedeelte van het graafschap Hocht (Huste), zo genoemd omdat de graaf zijn woonhad in de plaats Hocht, nu Vucht a.d. Maas. «Au Xme siècle la moitié occidentale du Masau fut absorbé par le comté de Huste» (1).

Geen andere streek was omstreeks het jaar 1000 zozeer verbrokkeld door schenkingen aan kerkelijke instellingen, dan dit noordelijke grensgebied van de oude Opper-Maasgouw. Graaf Ansfried, de latere bisschop van Utrecht, stichtte hier de abdij van Thorn en schonk haar de dorpen Thorn, Ittervoort, Grathem, Baexem, Ell en Stramproy. Het kapittel van Sint-Lambertus van Luik bezat hier de vrijdorpen Neeritter en Heel. Aartsbisschop Bruno van Keulen, broer van Keizer Otto I, schonk aan zijn stichting, de abdij Sint-Pantaleon te Keulen, zijn alodium Wessem, waarbij behoorde Kelpen en Oler en een strook langs de Grathemer beek met de hoeven Boschhoven, Katert en Exaeten; Otto van Orlamunde, markgraaf van Thüringen met zijn vrouw Adela stonden aan het kapittel van Sint-Servaas te Maastricht hun praedium Weert af. Alleen de zes dorpen van de Heer van Horn bleven als een restant van het vroegere graafschap Huste in lekenhanden, ingesloten door de genoemde immuniteiten en in het noorden begrensd door het graafschap Kessel, dat ontstaan was uit een gedeelte van de vroegere Neder-Maasgouw. Zo was hier aan het begin van de XIe eeuw een situatie ontstaan, die gekenmerkt was door het ontbreken van elk grafelijk gezag (2).

- (1) H. HARDENBERG, *Les divisions politiques des Ardennes et des pays Outremeuse avant 1200*. Mélanges Rousseau. Bruxelles, 1958, p. 357.
- (2) J. LINSSEN, *Over de oudste geschiedenis van Wessem*. Publications 1962/63, p. 14.

Het graafschap Loon, dat uit het graafschap Huste ontstond, kwam daar niet kant en klaar uit te voorschijn, er ging een tijd van afronding en uitbreiding aan vooraf (3). Daarover zijn allen het eens : «Er moet, naar mijn mening, een tijd van wederopbouw of herstel hebben plaatsgehad», zegt Hansay (4). Is het al te stoutmoedig om te beweren, dat in het restantje, zover afgelegen van het grafelijke centrum, de belangrijkste grondbezitter, de Heer van Horn, het dominium aan zich heeft getrokken en zo het machtsvacuum heeft opgevuld ? Men spreekt in zo'n geval van usurpatie, een uitdrukking, die een zekere eigenmachtigheid uitdrukt. 't Zij zo, maar dan toch gedwongen door de onduidelijke gezagsverhoudingen. Op een niet te bepalen tijdstip moet de graaf van Loon zijn relatie met de Heer van Horn geregeld hebben. Hij legaliseerde de bestaande toestand door aan de Heer van Horn de hoge rechtsmacht te verlenen als een «feudum datum», terwijl de Heer van Horn zijn allodia aan de graaf opdroeg als een «feudum oblatum». Deze voorstelling lijkt mij het best te corresponderen met de latere situatie.

We kunnen, zij het met veel reservé, trachten de tijd te benaderen, waarop dit heeft plaatsgehad. Als we het verkrijgen van de voogdij over de abdij van Thorn bevestigd zien in de akte van 1102 (5), waarin gezegd wordt dat de graaf van Gelder binnen de immuniteit van de abdij optreedt bij een juridische akte : een oblatie, die geschiedde «per manum comitis de Gellere», dan kan hij die voogdij alleen maar verkregen hebben, omdat de invloed en macht van de graaf van Loon toen nog niet zo ver naar het noorden reikte. De Xe eeuw had immers een nieuw type voogdij gebracht : het grafelijke, dat zich uitstreckte over alle kerkelijke instellingen binnen het graafschap (6). «De uitoefening van voogdijen is echter zo nauw verbonden met die van het territoriaal gezag, dat zij haast een complement zijn geworden van de domaniale politiek» (7). De bezittingen van de abdij waren niet zoals Drs. M. de Bakker zegt (8), gelegen binnen de grenzen van het graafschap Gelder, in die tijd had Gelder nog geen gebied links van de Maas, de Thornse bezittingen grensden in het zuiden en noorden aan Loonse territoria en waren bijna geëncloveerd in het Loonse. Ik meen daarin een aanwijzing te zien, dat de graaf van Loon toen nog niet de zaken in het noordelijk deel van zijn graafschap had geregeld en dat dit eerst later is gebeurd.

(3) J. BAERTEN, *Het graafschap Loon*. Assen, 1969, p. 15.

(4) A. HANSAY, *L'ancien comté et les anciens comtes de Loos*. Mélanges H. Pirenne, 1926, I, p. 189.

(5) J. HABETS, *De archieven van het kapittel der hoogadelijke rijksabdij Thorn*. 's-Gravenhage, 1889, I, nr. 5.

(6) J. BAERTEN, *o.c.*, p. 10.

(7) J. BAERTEN, *o.c.*, p. 38.

(8) M. de BAKKER e.a., *Een boekje open over Thorn*. Z. pl. en jr. p. 40.

De schrijvers over de geschiedenis van het graafschap Loon hebben deze noordelijke limiet van het gezagsbereik uit het oog verloren door een verkeerde interpretatie van de keizerlijke beleningen van 1357 en 1362 (9), waarbij de pretendent — we zijn in de Loonse successiestrijd — o.a. beleend wordt met de koninklijke weg en het lijnpad langs de Maas tussen Hocht en de Mussenberg (10). Men heeft die Mussenberg in de verkeerde richting gezocht : naar het zuiden bij Maastricht (11). Maar dit toponiem heeft betrekking op een oude grensscheiding tussen het gebied van Horn en het graafschap Kessel en die Mussenberg lag en ligt tussen het gehucht Hansum en Kessel-Eyck (12). Als in 1275 het recht op dat lijnpad bij Asselt geregeld wordt, is de graaf van Loon daarbij als opperste leenheer «tamquam summus feodonus» tegenwoordig (13). Wel een duidelijk bewijs, dat de graaf van Loon het hele lijnpad tot aan het graafschap Kessel in leen had van de keizer.

*
* *

Over de aard van het stamlandje der Heren van Horn wordt zeer uiteenlopend geoordeeld. Lyna (14) en van de Weerd (15) vertegenwoordigen nog de opvatting, dat Horn al vroeg aan een tak van het grafelijke Huis van Loon als apanage werd gegeven. Deze opvatting veronderstelt een familieband tussen de Hornes en het Loonse Huis en heeft bij onze streekhistorici zolang overheerst, dat we daar afzonderlijk over zullen spreken. Hardenberg (16) zegt dat Horn als rijksleen, gehouden door de graaf van Loon aan de Heer van Horn in achterleen is gegeven. Hij beroept zich op de vermelding van Horn onder de rijkslenen in de belening van 1362. Een andere keer zegt Hardenberg (17)

- (9) S. BORMANS en E. SCHOOLMEESTERS, *Cartulaire de l'église Saint Lambert de Liège*. Bruxelles, 1893, IV, p. 347 en 361.
- (10) J. BAERTEN, o.c., p. 22.
- (11) M. GORISSEN, *Geschiedenis van het Maasland, Maaskruizen en lijnpad*. Het oude Land van Loon, II, 1947, p. 141.
- (12) J.J. PONTANUS, *Historia Gelriae*. Harderwijk, 1639, p. 725.
J. KNIPPENBERG, *Historia ecclesiastica ducatus Gelriae*, 1719, p. 144.
- (13) K.J.F. JANSSEN de LIMPENS, *Rechtsbronnen van het Gelders Overkwartier van Roermond*. Oud-Vaderlandse Rechtsbronnen, 3e reeks, nr. 20. Utrecht, 1965, p. 269.
- (14) J. LYNA, *De territoriale gerechtshoven in het graafschap Loon*. Verzamelde opstellen, Hasselt, 1941, p. 58.
- (15) H. van de WEERD, *De Maasgouw*. Mélanges C. de Borman, 1919, p. 54.
- (16) H. HARDENBERG, *Les divisions politiques (...)*, o.c., p. 373.
- (17) H. HARDENBERG, *Les origines du comté de Looz, ancienne terre Liégeoise*. Chronique archéologique du pays de Liège, 1951/53, p. 27.

naar aanleiding van de akte van 1243, dat uit dit stuk blijkt «le caractère spécifique de fief impérial». Voor mij zegt die akte duidelijk dat de Heer van Horn de «grafeliche gerichte», de hoge justitie van de graaf van Loon kreeg, m.a.w. juist geen keizerlijk leen, maar een Loons leen was. Bussels (18) meent ook dat de Heer van Horn de grafelijke macht rechtstreeks van de keizer in leen had. Maar waarom, zo vraag ik me af, voerde hij dan niet de titel van Graaf? Ulens zegt (19) dat Horn een onmiddellijke rijksheerlijkheid was, die een leen was van de graaf van Loon. Is dat geen contradictio in terminis?

Vanwaar al die tegenstrijdige en uiteenlopende opvattingen? Dat is het gevolg van de retrospectieve, de terugschauwende methode, die men moet toepassen. Het ontbreken van contemporaine bronnen maakt, dat men latere, meer recente bronnen tot uitgangspunt moet nemen om daarmee de vroegere situatie te reconstrueren. Het is maar de vraag van welke akte men uitgaat: van de schijnbaar oudste akte van 1243, ofwel van de keizerlijke beleningen van 1357 en 1362, of tenslotte van de rijksmatrikels, waarop de Heer van Horn al in 1422 voorkomt als contribuant, als aangeslagen in de rijkslasten. Met deze akten kan men alle kanten uit: Loons leen, keizerlijk leen, rijksonmiddellijke heerlijkheid, noem maar op.

Beschouwen we eerst de «beleningsakte» van 1243 (20). Toen na de onthoofding van Filips van Montmorency, laatste graaf van Horn in 1568, het leen open was, heeft de prins-bisschop van Luik als leenheer, een uitspraak verlangd van het Loonse leenhof van Kuringen, die het leen teruggevallen verklaarde op de Heer. Toen moest dit stuk dienen om de argumenten van Luik de nodige oorkondelijke kracht bij te zetten (21). Ik beschouw die akte dan ook als een opzettelijk voor dat doel opgesteld stuk. Ik weet dat ik hiermee veel schrijvers tegen de haren strijk, maar het stuk vertoont bij een ernstige bestudering zoveel bezwaren, dat ik de echtheid serieus moet betwijfelen:

1. Een leenverheffing kan het stuk niet genoemd worden, dan had het moeten uitgaan van de graaf en zijn curia. «Aan de curia (de grafelijke raad) werd systematisch de overdracht van rechten toevertrouwd» (22).

(18) M. BUSSELS, *Een en ander over de Rijksheerlijkheden van de Maasvallei*. Het oude Land van Loon, 10 (1955), p. 192.

(19) R. ULENS, *Le domaine impérial de la région mosane et ses inféodations successives*. Verzamelde opstellen, Hasselt, 44 (1930), p. 195.

(20) *Cart. St Lambert*, o.c., p. 456.

(21) R. ULENS, *Notes sur les origines et l'histoire du Comté de Loos*. Leodium, 29 (1936), p. 14.

(22) J. BAERTEN, o.c., p. 187.

Luchtfoto van het kasteel *Horn* (Nederlands Limburg) vanuit het noord-oosten na de restauratie. De oudste delen dagtekenen uit het 2e kwart van de XIIIe eeuw. De huidige poort is XVe-eeuws; links ervan bemerkt men de poorttoren van de XIIIe-eeuwse burcht. Het hoofdgebouw is in oorsprong XIIIe-eeuws en werd in de XVe eeuw vergroot (Foto K.L.M.-Aerocarto. In Dr. P.A.M. GEURTS, *De graaf van Horne, Filips van Montmorency (1524-1568)*, p. 4).

Kasteel en dorp *Horn*, getrokken uit «Les délices du Pays de Liège». In V. GOETHALS, *Histoire généalogique de la Maison de Homes*. (Copyright Kon. Bib. Brussel).

2. Het is eerder een verklaring van de Heer van Horn over de leenverhouding, die de graaf achteraf bezegelt. Tegen deze vorm van de akte is het bezwaar, dat de graaf maar een ondergeschikte rol erbij speelt.

3. De opsomming van hetgeen tot het leen behoort, is onaannemelijk. Heel, een bezitting van Sint-Lambertus, wordt bij het Loonse leen gerekend. Nu zegt men wel, dat hier Beegden bedoeld is (23), maar Beegden en Heel zijn niet identiek. Bovendien wordt Beegden in de oudste Gelderse leenboeken als Gelders leen vermeld (24). En ik denk met recht, want Beegden met zijn afhankelijkheid van Wessem in eerste en van de schepenstoel van Aken in tweede instantie, was niet Loons.

4. Heythuysen en Neer, twee zetels van een schepenbank worden niet genoemd, wel Roggel en een gehucht onder Neer, Hansum.

5. De grootste fout is wel, dat heel de streek tussen Geistingen en Weert en het allodium van Weert tot het Loonse leen gerekend wordt: «et etiam a Geistinge usque Werthe ubi allodium de Werthe durare contingit» (25). Tussen Geistingen en Weert lagen wel bezittingen van de abdij Thorn, van het kapittel van Sint-Lambertus, van de Heer van Kessenich, maar geen vingerbreed van de Heer van Horn. En Weert zelf heeft nooit tot het Loonse leen behoord. Van deze abnormaliteit in de akte heeft nog nooit iemand een verklaring gegeven. Men heeft er maar stilzwijgend overheen gelezen. Deze onaanvaardbare beschrijving van de omvang van het Loonse leen, kan nooit afkomstig zijn van de Heer van Horn: die wist beter wat Loons was en wat niet.

6. De koninklijke weg en het lijnpad, die genoemd worden als het eigenlijke rijksachterleen (26) worden niet eens genoemd.

7. De afspraken over en weer tussen de Heer van Horn en de Graaf zijn overbodig: dit was traditioneel Loons recht (*rationis loci*) en doen hier meer dienst als bladvulling.

8. Het stuk komt in de archieven van Kuringen niet voor, wel weet men daarvan al in 1267 in Luik een kopie te vervaardigen «ad causas ecclesie nostre Leodiensis», zoals de notaris schrijft, die de kopie maakte. Luik had toen met het leen Horn geen enkele relatie. Zelfs nog niet in 1346 (27) als de bisschop Dirk van Heinsberg erkent als graaf van Loon. In die erkenning wordt van het Maasland geen gewag gemaakt.

De akte geeft, wat de leenverhouding aangaat, precies weer wat het kapittel daarvan hield: de Heer van Horn was een belangrijk leenman binnen het graafschap Loon (28). Horn was een Loons leen en geen

(23) J. LINSSEN, o.c., (zie nt. 2), p. 46.

(24) P.N. van DOORNICK, *Het oudste leenaktenboek van Gelre*. Haarlem, 1898, p. 5.

(25) *Cart. St Lambert*, o.c., p. 456.

(26) J. BAERTEN, o.c., p. 23.

Dr P.L. NEVE, *Het Rijkskamergerecht in de Nederlanden*. Assen, 1972, p. 342.

(27) *Cart. St Lambert*, o.c., IV, p. 48.

(28) J. HABETS, *De Loonsche Leenen*. Publications 8 (1871), p. 73.

Rijksonmiddellijke heerlijkheid en op grond daarvan kon de leenzaal van Kuringen het teruggevallen verklaren op de leenheer en dat was toen de bisschop van Luik als graaf van Loon.

De keizerlijke beleningen van 1357 en 1362 waren een partijkiezen van de keizer ten gunste van de pretendent in de Loonse successiestrijd. Aan deze werden de Maaslandse heren als vazallen toegewezen. De akte van 23 december 1362 (29): «feuda et nobiles feudales ad comitatum Lossensis pertinentes, scilicet dominos de Horne, Borne, Stein, Diest, Atzlo, Buxtel, Haren, Petersheim en alios vasallos dictos Mosaland», d.w.z. de lenen en edele leenmannen die bij het graafschap Loon behoren, te weten de heren van Horn, Born, Stein, Diest, Elslo, Boxtel, Haren, Petersheim en andere vazallen van genoemd Maasland. Hierop steunen degenen, die Horn een rijksleen noemen. Het verwarrende van die Maaslandse lenen is, dat ze, ofschoon hun leenrechtelijke relatie geheel verschillend was, bij elkaar op een hoop gegooid worden. Men kan Diest en Boxtel toch moeilijk Maaslandse lenen noemen. En wat Horn betreft: «Het Hornse territoir geeft ons zeer weinig aanduiding in de richting van rijksonmiddelijkheid», zegt Nève (30). Deze vreemde combinatie van zeer differente «vazallen» bewijst alleen maar, dat de keizerlijke kanselarij zeer slecht geïnformeerd werd door het verzoek van Arnold van Rummen om belening. Wie hieruit concludeert dat Horn een Vrije Rijksheerlijkheid was, baseert zich op een onduidelijke en dubieuze akte.

Het voorkomen van de Heer van Horn op de rijksmatrikels, de lijsten van aanslagen in de rijkslasten, voor het eerst in 1422, is al even onduidelijk. In 1521 al komt de Heer van Horn voor bij de «twijfelachtige en ongehoorzame staten» (31). Vanaf 1522, Rijksdag van Neurenberg, staat de Heer van Horn gerangschikt bij de vier kleine Rijksheerlijkheden (32) en wordt aangeslagen voor 11 man en 264 fl. Ter vergelijking: de stad Kamerijk staat aangeslagen voor 9 man en 216 fl. Men wist met Horn geen goede raad: nu eens staat Horn onder de Westfaalse, dan onder de Bourgondische Kreis, zelfs één keer onder beide Kreisen, in 1567 Wormser Matrikel (33). In 1602 zegt het fiscaal-ambt van Spierz «wie es mit dieser herrschaft beschaffen ist, ist beim fiscalamt nichts nachrichtiglich zu finden». De advocaat van landvoogdes Maria schrijft in 1549 aan de keizer dat de graaf van Horn vanwege Weert en andere Brabantse, Hollandse en Gelderse lenen in het

(29) *Cart. St Lambert*, o.c., IV, p. 361.

(30) P.L. NEVE, o.c., p. 337.

(31) E. de BORCHGRAVE, *Histoire des rapports de droit public entre les provinces Belges et l'Empire d'Allemagne*. Bruxelles, 1871, passim.

(32) P.L. NEVE, o.c., p. 141.

(33) BORCHGRAVE, o.c., p. 60 en vlg.

verdrag van Augsburg is begrepen, dus behoort tot de Bourgondische Kreis, omdat hij deze lenen niet houdt van het Rijk, maar van de keizer, in diens kwaliteit als Hertog van Brabant, Hertog van Gelder en Graaf van Holland. Stond hij dan op de matrikel alleen wegens Horn? Maar dat was een deel van Loon en geen rijksleen. Neve, aan wie ik over deze kwestie grote autoriteit toeschrijf, komt tot de conclusie dat het voorkomen van Horn op de rijksmatrikel een vergissing is geweest (34).

*
* * *

Het bezit van de Heren van Horn was aanvankelijk maar bescheiden. Maar aan het begin van de XIIIe eeuw was hun aanzien sterk gestegen. Ik leid dat af uit het feit dat Herman van Horne opgenomen werd in het kapittel van Sint-Lambertus te Luik en van 1128 tot 1138 aartsdiaken van Kempenland was (35). Het kapittel stond immers alleen open voor de adel. Diezelfde Herman van Horne was van 1146 tot 1149 proost van het stift Sint-Gereon in Keulen; hier golden nog strengere regels voor het verkrijgen van een prebende. «Bis ihrer Auflösung 1802 nahmen das Domstift und das Kapittel an Sanct Gereon ... nur Mitglieder des hohen Adels auf» (36). In 1150 wordt proost Herman als keizerlijke kandidaat tot bisschop van Utrecht benoemd (37).

Dit verhoogde aanzien van het geslacht moet het gevolg zijn geweest van de verwerving van een aantal belangrijke voogdijen in de buurt, zoals die over de bezittingen van Sint-Pantaleon in Wessem c.a., over de vrijdorpen Neeritter en Heel van Sint-Lambertus en eindelijk over de hoogadelijke abdij van Thorn. De laatste was een ondervoogdij, in leen van de graaf van Gelder. Deze graaf woonde aanvankelijk in Wassenberg, maar verlegde zijn operatiebasis naar het noorden, de streek om de plaats Gerder (38). Misschien heeft hij toen de voogdij in leen gegeven aan de Heer van Horn. Van geen dezer voogdijen is bekend, hoe en wanneer ze door de Hornes zijn verkregen, maar zeker was dat veel eerder dan uit de vermelding in oorkonden doet schijnen.

Bij hun beschouwingen over de situatie in het Land van Weert hebben de schrijvers m.i. al te zeer de nadruk gelegd op het bezit van het kapittel van Sint-Servaas. De schenking van Otto van Orlamünde en zijn

(34) P.L. NEVE, *o.c.*, p. 343.

(35) E. SCHOOLMEESTERS, *Leodium*, 1904, p. 142.

(36) W. NEUSS, *Geschichte des Erzbistums Köln*. Köln, 1964, p. 437.

(37) R. POST, *Geschiedenis der Utrechtsche bisschoppenverkiezingen tot 1515*. Utrecht, 1933, p. 108.

(38) W. JAPPE ALBERTS, *Geschiedenis van de beide Limburgen*. Assen, 1972. Deel I, p. 46.

vrouw Adela omvatte «tale praedium quale habuerunt in villis Wertha et Thilesna cum omnium appendiciis suis hoc est: utriusque sexus mancipiis, areis, aedificiis, ecclesiis, terris» (39), dus zo'n landgoed als we bezitten in Weert en Dilsen (B) met alles wat daarbij behoort, te weten dienstbare lieden zowel mannen als vrouwen, akkers, gebouwen, kerken, onbebouwde gronden. Hieruit is niet op te maken, dat de hele uitgestrektheid van het Weerter land werd overgedragen. Ik kan er zelfs geen heerlijke rechten, geen dominium uit opmaken. Te weinig heeft men het verweer van Willem van Horn tegen de beschuldigingen van het kapittel in overweging genomen. De Heer van Horn beweert namelijk in 1294 (40) dat het dominium van Weert vroeger verdeeld was over drie heren en dat zijn vader door koop het deel van de graaf van der Mark, door erfenis dat van Dirk van Altena en door ruil het aandeel van Hendrik van Asselt heeft verworven. Ondanks dat werd de heer van Horn toen door de officiaal van Luik veroordeeld en in het ongelijk gesteld. Maar als in 1306 de zaak opnieuw aan het rollen komt, wordt Gerard van Horne door scheidsrechters in het gelijk gesteld en het kapittel behield slechts een bescheiden grondbezit, en het collatierecht van de pastoor der kerk van Weert om beurten met de heer van Horn, waaraan verbonden was de helft van de tienden. Practisch erkende het kapittel de heer van Horn als Heer van Weert.

Algemeen wordt aangenomen dat voordien de Heer van Horn voogd was over de Kapittelgoederen in Weert (41). Uit geen enkele akte uit het archief van het kapittel kan men dat besluiten. Het kapittel beschuldigde in 1294 de Heer van Horn, dat hij zich de hoge justitie had toegeëigend; was hij voogd geweest dan had die tot zijn competentie behoord. Als het kapittel in 1232 de lasten van hun hoeve in Weert toestaat hun jaarlijkse bede af te kopen, gebeurt dit met toestemming van de obedentiarius (meier), maar een voogd komt daar niet aan te pas, ofschoon een voogd toch het recht had op een deel van die bede (42).

In Wesseme werd al in 1219 (42) de voogdij omgezet in een pachtcontract. Deze pacht werd geleidelijk gereduceerd en tenslotte door Gerard van Horne geheel afgekocht «legitime et cum effectu redemptu» (43).

(39) P. DOPPLER, *Verzameling van charters en bescheiden betreffende het Vrije Rijkskapittel van St.-Servaas te Maastricht*. Public., 1933, p. 28.

(40) *Rijksarchief Limburg Maastricht*, Oork. St.-Servaas.

(41) J.Th.H. de WIN, *Minder bekende facetten in de bestuursgeschiedenis van stad en land van Weert*. De Maasgouw, 71 (1957), p. 161.

(42) Th. LACOMBLET, *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*. Düsseldorf, 1840. Band II, nr. 81.

(43) LACOMBLET, *o.c.*, III, nr. 243.

Onze streekhistorici geven nogal af op de Heer van Horn (44), die het kapittel van Maastricht en de abdij van Keulen uit hun bezittingen had weten te verdringen, maar deze opvatting is zeer eenzijdig afgestemd op een algemene klacht over de voogden. Linssen (45) heeft aangetoond dat de exploitatie van zo'n verafgelegen goed niet meer lonend was en dat die daarom werden afgestoten om dichterbij gunstiger objecten te verwerven. Dat was toen een algemene tendens in de klooster-economie. Voor Weert mogen we aan eenzelfde oorzaak denken. In een zuiver identiek geval als in Weert; sloten het kapittel van Maastricht en de Heer van Boxtel een overeenkomst over de kapittelgoederen in Achel, Hamont en Sint-Huibrechts-Lille (46). In de verkoopakte van die bezittingen staat dat deze voor het kapittel onrendabel en zelfs een last waren, «tam inutilia quam onerosa».

Tenslotte had het gebied van de Heren van Horn rond hun oude stamland de omvang gekregen, die het zou behouden tot 1570. Het bestond uit drie componenten, verschillend van oorsprong en aard: 1) het oude stamgebied, dat een Loons leen was, 2) Weert deels afkomstig van het bezit van Sint-Servaas, maar voor het grootste deel uit allodia, die op verschillende manieren waren verkregen, 3) Wessem c.a., dat een alodium was. Geen van deze gebieden was afkomstig uit voormalig rijks-goed, de echte grond om te spreken van een rijksheerlijkheid.

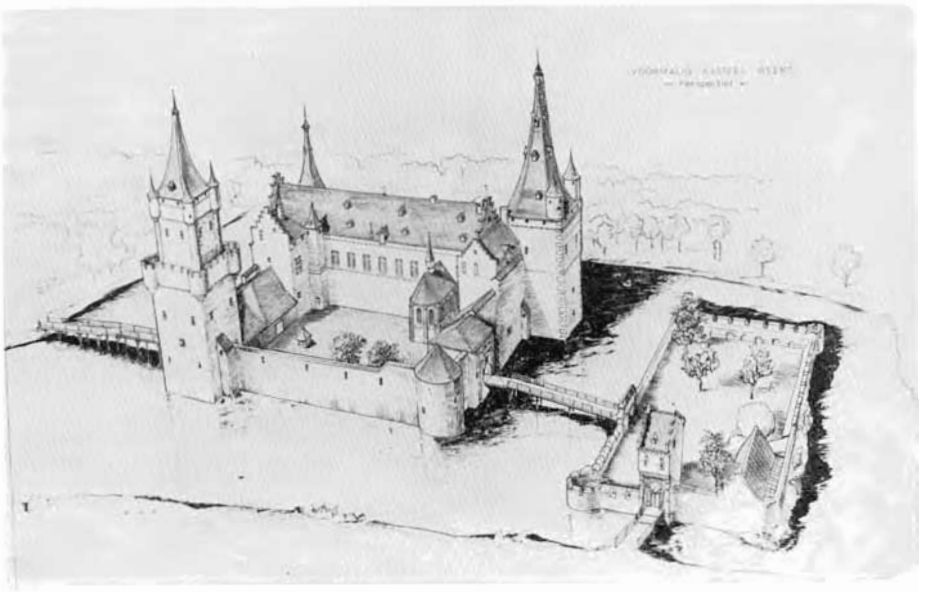
Beide nieuwere aanwinsten werden niet in leen opgedragen aan de graaf van Loon, maar aan de graaf van Gelder, die toen rechts van de Maas een sterke territoriale macht opbouwde. Door hun tweezijdige leenbanden behielden de Heren van Horn, evenals de Heren van Edingen in het zuiden en de Heren van Grimbergen in het westen van Brabant een grotere zelfstandigheid, maar deze dubbele vazalliteit hield ook het gevaar in, bij conflicten tussen hun leenheren voor een lastig dilemma te komen staan. Voor de Hornes was dat gevaar permanent, zeker na het verkrijgen van Brabantse en Hollandse lenen. Daarom zullen de heren van Horn altijd meer streven naar bemiddelen en vreedzame oplossingen en we zien hen dan ook vaak optreden bij minnelijke schikkingen. De voorstelling van Goethals (p. 35) «Sur le champ de bataille, durant tout le moyen âge, la bannière d'or aux trois trompes de gueules annonçait à l'ennemi la présence du brave sire de Hornes», is romantisch en onrealistisch.

Voor hun eigen landje was deze dubbele leenband een hindernis om de verschillende componenten tot een eenheid te verbinden. Juridisch

(44) EVERSEN en MEULENERS, *De Limburgsche gemeentewapens*. Public., 35 (1899), p. 563; E. POMPEN, *Jacob de Eerste*. Public., 1904, p. 4; de WIN, *Maasgouw*, 1957, p. 163.

(45) J. LINSSEN, o.c., p. 9 en vlg.

(46) DOPPLER, o.c., nr. 25, p. 156 en nr. 298, p. 186.

Reconstructie van het kasteel te *Weert* (Nederlands Limburg) naar een tekening van Gebr. *Das* te *Aerdenhout*. (Dr. P.A.M. *GEURTS*, *De graaf van Horne, Filips van Montmorency* (1524-1568), p.9).

Wapenkabinet van *Maarten van Horne*. V. *GOETHALS*, *Histoire généalogique de la Maison de Hornes*. (Copyright Kon. Bib. Brussel).

bleven de verschillende delen verscheiden gewoonterechten volgen. Het Hornse deel volgde Loons recht en nam later hoofdvaart op Vliermaal, daarmee de saamhorigheid met het Loonse land bestendigend. Juist deze juridische afhankelijkheid van Loon was onvoldoende bekend. Corswarem (47) meende dat Horn niet geheel onderworpen was aan het hof van Vliermaal en anderen namen deze opvatting over. Ik heb inder tijd aangetoond dat Horn zowel voor cijns- als allodiale goederen als ook voor criminele zaken aan Vliermaal onderworpen was, het enige criterium om vast te stellen of het nu Loons was of niet. Het Land van Weert en Wessum had eigen landrechten en wendde zich niet tot Vliermaal, maar tot de schepenstoel van Aken. Daarmee bevestigden deze delen hun afkomst uit een anderssoortig goed, en beriepen zij zich hierop om later rijksonmiddellijkheid te claimen bij hun verzet tegen Gelderse pogingen hen te onderwerpen aan de hoofdbank te Roermond.

Alleen in de tijd van de strijd tussen de Hornes en de van der Marks (1482-1492) wist men met veel pijn en moeite een zekere samenwerking tot stand te brengen in de gezamenlijke betaling der schattingen en oorlogslasten. Tenslotte was deze dubbele leenhorigheid oorzaak, dat het landje in 1570 uiteenviel in een Luiks (Loons) en een Nederlands (Gelders) gedeelte.

1.1.3. DE OUDSTE HEREN

Maar zeer weinig delen ons de bronnen mee over de Heren van Horn vóór 1200. Niet één akte van de Heren zelf is bewaard gebleven. Geen contemporaine kroniekschrijver maakt melding van hen. Slechts een paar namen, die voorkomen in de getuigenlijsten van akten, is alles waaruit we hun bestaan kunnen vaststellen. De hele oogst is samen te brengen in een lijstje :

1.	1102	Engelbert van Horne	Thorn	Habets, Arch. Thorn I, nr. 5, p. 8.
2.	1138	Engelbert van Horne	Keulen	Lacomblet U.B. I, nr. 355.
3.	1166	Engelbert van Horne	Keulen	Lacomblet U.B. I, nr. 415.
4.	1189	Willem van Horne	Merum	Diks, Abdij Kamp, p. 10.
5.	1191	Twee broers van Horn	Gelder	Sloet O.B., p. 378.
6.	1197	Engelbert van Horne	Gelder	Sloet O.B., p. 387.
7.	1203	Engelbert van Horne	Gelder	Sloet O.B., p. 401.

Als we deze rij overzien, dan valt op dat één naam regelmatig terugkeert. Namen werden in de Middeleeuwen nooit willekeurig ge-

(47) C.J. de CORSWAREM, *Mémoire historique sur les anciennes limites et circonscriptions de Limbourg* (1857), p. 157.

geven. Daarmee drukte men een familiesamenhang uit. Daarom mogen we in bovenstaande rij namen een zekere continuïteit aannemen.

Een tweede conclusie, die we mogen trekken is, dat de genealogieën die in de XVIIe eeuw werden opgesteld, alleen al met deze sobere namenrij worden gestempeld tot vervalsingen.

Niet één van de vrouwen der Hornes is bekend en alle speculaties daarover, berusten op geen grond. De naam van een zoon der Hornes, Herman, de bisschop van Utrecht, heeft niet alleen de fantasie van Butkens aangespoord, de moeder van deze Herman te zoeken in het Huis van Kuyk, zelfs Hardenberg ontkwam niet aan de verleiding tot historische koppelarij. Zo beweert hij eerst (48) dat de opkomst van het geslacht het gevolg was van een goed gepland huwelijk met de erfgenaam van de «Heer» van Buggenum, die in de akte van 1102 in Thorn voorkomt als Engelbert van Bughenheim, castellanus. Daaraan koppelt hij in een stoute veronderstelling het verkrijgen van de voogdij over Wessem. Later schrijft hij: «De opkomst van dit geslacht, dat reeds in de tweede generatie de Utrechtse bisschop Herman van Horne opleverde, was vermoedelijk te danken aan een huwelijk met een dochter van de aan het Limburgse Huis verwante Herman van Mereheim uit Merum bij Roermond» (49). Zijn enige grond is, dat die «Heer» van Buggenum Engelbert heette en de oudst bekende heer van Merum de naam Herman droeg. Hij doet precies, wat de XVIIe-eeuwse genealogen wordt verweten: alleen afgaande op een voornaam huwelijksbanden te smeden.

Een voorzichtige conclusie mogen we misschien wel trekken uit een akte van 1285 (50) van Willem van Horne, die Willem van Strijen zijn bloedverwant noemt. Omdat ons geen huwelijk na 1200 met een dochter van Strijen bekend is, veronderstel ik dat die band wel geweest is vóór 1200.

Opvallend is zeker het optreden van Hornes in akten van de Keulse aartsbisschoppen. De betreffende akten handelen over Rees en Meer, waar de Hornes noch familiebanden, noch bezit hadden. Ook zijn ze nooit leenman geweest van de Keulse Kerkvorst. We denken dat de Hornes hier genoemd tot het edele gevolg van de aartsbisschoppen of tot zijn hof behoorden. Het Keulse hof had grote aantrekkingskracht bij de adel ook van de Maasstreek. Veel adellijke jonkers genoten hier hun ridderlijke opvoeding. Daarom is het denkbaar, dat we hier zonen der Hornes aantreffen, die hier stage maakten voor hun ridderschap. Als dat zo mocht zijn, dan kunnen we in 1, 2, en 3 vader, zoon en kleinzoon zien.

*

* *

(48) HARDENBERG, *L'Origine* (...), o.c., p. 24..

(49) H. HARDENBERG in *Maasgouw*, recensie boek Klaversma, 1970, kol. 165.

(50) L. Ph. VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek der Graven van Holland en Zeeland tot het einde van het Hollandsche Huis*. Amsterdam, 1866, p. 238.

Besteden we nu onze aandacht aan die **Willem van Horne**, die in 1889 als getuige voorkomt in een schenkingsakte van Rutger van Mereheim aan de abdij Kamp (Nederrijn), vóór diens vertrek naar het H.-Land. Opvallend is wel, dat hij dadelijk na de voornaamste getuige is geplaatst, graaf Floris van Holland, die toen ook naar het H.-Land trok. Die plaats in zulke getuigenrijen drukte een bepaalde gradatie uit. Na Willem van Horne volgt Theodericus van Altena en zijn zoon Balduinus. Deze Theodericus is Dirk I van Altena en komt al in akten van 1143 voor (51). In 1189 is hij zeker al een bejaard heer. Zijn zoon Boudewijn is de vader van Dirk II en van Margaretha van Altena, die met een Heer van Horn was getrouwd. Dit huwelijk zal leiden tot de enorme bezitsvermeerdering der Hornes, omdat Dirk II zijn Hornse neefjes tot erfgenamen maakt.

De Willem van 1189 kan nooit de gemaal zijn geweest van die dochter van Boudewijn. De plaats die hij inneemt vóór de grootvader van deze dame moet volgens de etikette, die bij het opstellen van zo'n rijen heerste, eerder wijzen op een oudere heer. Misschien treffen we hem al aan in een akte van Averbode van 1162 (52) betreffende Sint-Jansberg bij Maaseik, een buitenpost van Averbode. Getuigen zijn hier «Wilhelmus et Inghelbertus, nobilis viris», jammer zonder familienamen.

De «duo fratres de Hurnen» van 1191 kunnen zijn zoons zijn, waarschijnlijk waren ze nog geen ridder, ze komen zonder het gebruikelijke Dominus voor. Een van beiden moet het zijn, die in de Gelderse akten verschijnt in 1197 en 1203. In elk geval was hij leenhouder, want in het vredesverdrag 1203 met Brabant verbindt hij zich, met veel Gelderse Heren, zijn lenen te gebruiken tegen de graaf van Gelder, als deze het verdrag niet zou nakomen. Deze Engelbert wordt door de meeste genealogen beschouwd als de gemaal van Margaretha van Altena. Ik meen dat dit niet juist is en wel om de volgende reden. De beide zonen van Margaretha heten Willem en Engelbert en komen vanaf 1212 (53) herhaaldelijk voor in akten van hun oom Dirk van Altena als concessionarissen bij zijn schenkingen, vooral aan Averbode. Als deze broers later zelf getrouwd zijn, noemen beiden hun eerste zoon Willem, waaruit ik besluit dat de grootvader van deze jongens een Willem was. Dat was dan de tweede van die «duo fratres». Ik meen dat de naamsverschuiving bij de Hornes mij eveneens het recht geeft tot deze conclusie. Tot 1200 is *Engelbert* de naam van de stamhouder, na 1200 komt deze naam

(51) F. van MIERIS, *Groot charterboek der graaven van Holland en Zeeland en heeren van Friesland*. Leiden, 1753, I, p. 95.

(52) M. WOLTERS, *Notice sur Averbode*, Ann. nr. 11, p. 94.

(53) ID., nr. 15, p. 99.

op de tweede plaats en verdwijnt na twee generaties geheel. *Willem* wordt de naam van de stamhouder.

Een verklaring voor deze verandering in naamgeving is wel dat die Engelbert van 1197 en 1203 kinderloos gestorven is en dat zijn broer Willem hem opvolgde en de stam in zijn kinderen voortzette. Een overgang naar een jongere tak dus, die door een verandering van de «Leit-name» werd uitgedrukt. Er is een oorkondelijk bewijs voor deze visie, al beschouw ik het niet voor 100 % waterdicht. In een akte van 1230 (54) van Dirk II van Altena wordt bij de getuigen genoemd W, frater meus, waarvoor ik dan neem : mijn zwager Willem. Dirk had immers geen broer, daarom waren zijn neefjes van Horn al in 1212 voorbestemd zijn erfgenamen te worden, en in 1215 al houdt hij Altena met zijn neef Willem als een condominium in leen van Kleef (55). Van het gebruik van «frater» in de betekenis van zwager zijn veel voorbeelden. In 1112 staat in een akte van Vlaanderen : Anselmus dapifer et frater ejus Theobaldus (56). Warlop vertaalt hier zwager en kan zo verklaren dat het burggraafschap van Ieper aan het huis Belle kwam (57). Een ander bekend voorbeeld is de akte van 12 februari 1255 (58), waarin aartsbisschop Coenraad van Hochstade zijn zwager Coenraad van Mulenark «frater» noemt. Ook bij de Hornes is zo'n geval bekend : in een akte van 1257 (59) noemt Engelbert van Horne, heer van Kranendonk (de jongste van de neven van Dirk van Altena) zijn zwager, proost Dirk van Wickrath, «frater» en omgekeerd (60).

Mocht deze verklaring juist zijn, dan krijgt de akte van 1219 over de pacht van Wessum een heel andere verklaring als Corsten (61) daar aan geeft. Hij wil namelijk aannemelijk maken dat Gerard van Wassenberg, die zich na 1214 vaak ook noemt Gerard van Horne, dat doet omdat hij voogd zou zijn geweest van Willem en Engelbert van Horne, de neefjes van Dirk van Altena. Daarom moet hij een huwelijk voorstellen tussen Horn en Mereheim, tengevolge waarvan Rutger van

- (54) JAMES de FREMERY, *Oorkondenboek Holland en Zeeland. Supplement.* 's-Gravenhage, 1901, nr. 64, p. 41.
- (55) W.A. van SPAEN, *Oordeelkundige inleiding tot de historie van Gelderland* (1795), III, p. 211.
- (56) F. VERCAUTEREN, *Actes des comtes de Flandres*, nr. 54, p. 134.
- (57) E. WARLOP, *De Vlaamse adel voor 1200.* (1968), I, p. 188, nt. 89.
- (58) LACOMBLET, o.c., II, nr. 469, p. 221.
R. KNIPPING, *Regesten der E.B. von Köln*, III a. Bonn, 1901, nr. 1828, p. 249.
- (59) F. KETNER, *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht*, III. 's-Gravenhage, 1949, p. 29.
- (60) T. KLAVERSMA, *De heren van Cranendonk en Eindhoven.* Eindhoven, 1969, p. 29.
- (61) S. CORSTEN, *Gerhard von Wassenberg und Horn.* Public. 967/68, p. 41-60, inz. p. 56-59.

Mereheim die voorgedij kreeg. Na de dood van Rutger zou Gerard van Wassenberg, zijn schoonzoon, hem in dat momberschap zijn opgevolgd. Ik houd van die combinaties niet veel. De Limburgers, waartoe Gerard van Wassenberg behoorde, hadden bij Herve een burcht, geheten Horne, zoals blijkt uit het verdrag van Reinoud graaf van Gelder, die afstand doet van zijn rechten op Limburg aan Walram van Luxemburg, 23 mei 1288 (62), n.l. van «tous les droits, qui pouvoient com-péter à lui et ses hoirs en la duché et seigneurie de Limbourg, ses châteaux de Limbourg, de Rode, de Sprimont, de Hornes (Herve), de Duysbourg et de Gulpen». Naar dat kasteel kon Gerard zich noemen zonder iets te pretenderen van de rechten op Horn aan de Maas.

1.1.4. EEN GENEALOGIE OP BESTELLING

In de verheffingsbul van **Eugeen-Maximiliaan van Horne** tot prins komt de volgende passage voor : «Nous ayant été remonstré de la part de notre très cher et féal messire Eugène Maximilien de Hornes, comte de Baucignies ... sa naissance de la maison de Hornes en ligne droite, masculine et légitime, laquelle serait sorti des ducs et comtes de Hesbaye, de Looz et celle là des premiers ducs de Lothier et de Brabant» (63).

De voorstelling, die wij hebben gegeven van de oudste generaties der Hornes wijkt zozeer af van wat we hier te lezen krijgen, in een officiële akte, dat we wel gedwongen zijn, te spreken over de massieve vervalsingen, die in de XVIIe eeuw gepleegd zijn en die vooral betrekking hebben op de generaties waarover in het voorafgaande sprake was. Hoe alles precies in zijn werk gegaan is, zal wel niet te achterhalen zijn. Een feit is, dat die genealogieën werden opgesteld in opdracht van Eugeen-Maximiliaan van Horne. Het is te betreuren dat hij die opdracht verstrekke aan gewetenloze personen, die hun gemis aan gegevens aanvulden met falsificaties. Maar dat schijnt in die tijd niet een losstaand geval te zijn geweest. «La difficulté de déterrer une véritable extraction a donné occasion à la vanité, à l'intérêt et à la flatterie de forger des généalogies les plus absurdes» (64).

In de archivalia, die in Brussel ter beschikking stonden, vond men geen Hornes vóór 1197 (65). Om hun lastgever te believen, vulde men

(62) I.A.J.W. SLOET, *Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen tot de slag van Woeringen*. 's-Gravenhage, 1872, nr. 1149, p. 1108.

(63) GOETHALS, o.c., p. 332.

(64) M.S.P. ERNST, *Histoire de Limbourg*, II. Luik, 1837, p. 2.

(65) A. VERKOOREN, *Invent. des Arch. de la Belgique*. Bruxelles, 1910. Serie I, tome I, nr. 6.

Pierre-Albert de LAUNAY, *Généalogie de la Famille de Hornes* (1668). Titelblz. (K.B. — Hs. II 4659). Een genealogie op bestelling ? (Copyright Kon. Bib. Brussel)

twee eeuwen met personen, beter gezegd met schimfiguren van hun fantasie. Om deze fantomen geloofwaardig te maken, werd een vijftal oorkonden gefabriceerd en een kroniek in elkaar geflanst, alleen maar om hun rijke opdrachtgever te vleien met een stamboom, waarmee hij voor de dag kon komen. Als tegenwoordig iemand met zoiets zou aankomen, zou hij zich onsterfelijk belachelijk maken. Toen was dat anders : daar was wel een grijpstuiver mee te verdienen. En het gevaar op de vingers getikt te worden, was gering : de archieven waren niet openbaar en voor onderzoek door anderen dan de beheerders hermetisch gesloten. Zo was het mogelijk dat die producten van genealogische vervalsingen gretig aftrek vonden en goed betaald werden.

Let wel, ik verwijt die opdrachtgever niets, maar wel de genealogen, die niet de moed hadden te erkennen, dat hun bronnen niet toe-reikend waren om van het geslacht vóór 1197 ook maar iets zinnigs te vertellen. De grote Gachard oordeelt aldus : «Un autre domaine est resté ouvert aux inventions et aux interpolations. Je veux parler de l'histoire des familles où les falsifications n'ont pas cessé de se produire, surtout lorsque la multiplication des titres nobiliaires et leur acquisition par des familles nouvelles encouragèrent des généalogistes complaisants à marcher dans cette voie funeste» (66). Niet alleen nieuwe families vielen ten offer, ook oude en eerbiedwaardige geslachten.

Wie deze stambomen en hun bewijsstukken onder ogen heeft gehad, kan niet begrijpen hoe het mogelijk was, dat in onze gewestelijke historieschrijving dit a.h.w. officieel werd geaccepteerd en gepropageerd. Als de schamele resten van archivalia van Horn (het dorp) worden geordend, krijgt de inventaris een inleiding, waarin de hele genealogie van de vervalzers als een wegwijzer wordt vooropgesteld. Is dat de taak van de archivist, of moet hij de interpretatie van de stukken overlaten aan de historicus ?

*
* *

Keren we terug naar ons citaat uit de verheffingsbul. Betekent die zin een officiële bevestiging van de beweerde afstamming ? In geen geval, dat blijkt al uit het gebruik van de voorwaardelijke wijs (conditionnel) «serait sorti», wat wel een beetje anders klinkt dan : «était sorti». Dat is geen persoonlijke opvatting van mij, ik roep hier een kenner van deze materie Lucien Fourrez (67) als getuige : «Si, comme tous les actes authentiques les diplômes de noblesse doivent faire foi jusqu'à preuve

(66) A. WAUTERS, *Tables Chron. VII*, Bruxelles, 1885. Introduction LXXIV.

(67) Lucien FOURREZ, *Le droit héraldique*. Bruxelles, 1932, p. 54.

d'inscription de faux, il faut cependant noter que les faits allégués dans le préambule des lettres patentes, ayant trait à la généalogie, ou aux hauts faits d'armes de l'impétrant, *n'ont aucune force probante*. C'est aucune consécration à la vérité».

Ik kan hier niet het hele kluwen van vervalsingen ontwarren. Ik beperk mij tot een paar hoofdpunten. Dat is op de eerste plaats hoe men het familieverband construeerde tussen de Hornes en het Huis van Loon. Uit de lijst van deelnemers, die Gillis van Orval (68) geeft in zijn verhaal over de instelling van de Treuga Dei, de Godsvrede in Luik (69) en het Vredestribunaal (1082) trof men de naam Cono de Horry aan. Men kende die persoon niet en maakte daarvan Cono de HORN. Had men de kroniek van Petrus a Thymo (70) er bij gehaald, dan had men die vergissing niet gemaakt, want daar heet diezelfde Cono de Liery, meestal komt hij voor als Cono de Montaigu (71). Hij is de oudste zoon van Goselo de Montaigu en van de beroemde gravin Ermingardis van Grandpré. In ieder geval had hij met Horn niets uit te staan. Hij was voogd van Dinant, waar hij ook begraven is (1106).

Men zou deze verkeerde interpretatie van een naam nog wel kunnen verschonen als een vergissing. Maar als men deze Koenraad van Horn een vrouw geeft, Mathilde van Gulik, en hem ook een dochter toebedeelt, dan is dat geen vergissing meer, dat is regelrecht een bewust bedrog. Aan het begin van die geconstrueerde stamlijst staan dus drie schimfiguren, die alleen maar geleefd hebben in de combinaties der genealogen. Met dit feit is de hele daarna volgende rij tot een fictie geworden.

Die «erfdochter» van Horn, Ermingardis, wordt ten huwelijk gegeven aan Emmo van Loon en zo kwam Horn aan Loon. Dat de vrouw van Emmo Suanehilde heette (72) was toen wel onbekend. Horn wordt dan eerst bij Loon gevoegd, maar de zoon van Arnoud I, men noemde hem Theodericus, krijgt Horn dan als apanage. Nu had die Arnoud I geen zoon van die naam, hij dankt zijn leven aan een vergissing van de kroniekschrijver van St.-Truiden (73). Maar daar staat hij niet vermeld als eerste Heer van Horn, daarom voegt men in een geheel onechte kroniek (74) een hoofdstukje toe, waarin hij optreedt als «primum domi-

(68) AEGIDIUS AUREVALLENSIS, *Gesta episc. Leodiensis*. Ed. Heller, MGH.SS., XXV, p. 1-129.

(69) H. VAN DER LINDEN, *Le tribunal de paix de Henri de Verdun (1082)*. Mélanges H. Pirenne II (1926), p. 589.

(70) PETRUS a THYMO, *Gesta episc. abbreviata*. Ed. Heller, MGH.SS., XXV, p. 129.

(71) C. ROLAND, *Les seigneurs et comtes de Rochefort*. Ann. de la Soc. arch. de Namur XX, (1892), p. 63.

(72) *Annalista Saxo*. Ed. Waits, MGH.SS., VI. Anno 1066.

(73) C. DE BORMAN, *Chronique de l'abbaye de St. Trond*, II.-Liège, 1877, p. 30.

(74) M. WOLTERS, *Notice sur Averbode, Annexes* (tekst van kroniek).

num de Hornes». In Horn heeft men op advies van de Culturele Raad van Limburg zijn nagedachtenis geëerd door een straat naar hem te noemen : Heer Dirkstraat.

De waardeloosheid van die kroniek kan blijken uit het feit dat de schrijver, men noemt hem in 1330 abt van Middelburg en geeft hem de naam Nicolaas Hoogland, in die abdij onbekend is : daar was van 1328-1338 Olivier van Lier abt (75). Het sprookje dat men verzint om de Hornes te laten optreden in 1131 is van voor tot achter verzonnen. Het gaat over een strijd om de benoeming van een proost van St.-Lambertus te Luik. Maar in 1131 was geen vacature, van 1128 tot 1138 was Steppo van Maules de proost (76). Een van de pretendentes was Hendrik van Limburg, broer van Walram de Heiden, zo vertelt men. Maar Walram had geen broer van die naam (77). De andere kandidaat was Reinier van Loon, zoon van Arnoud I en proost van Fosse. Behalve in deze kroniek, is van hem geen spoor te vinden. Een van de scheidsrechters bij de bemiddeling was Godfried van Vianden, meer dan een eeuw, voordat hij geboren werd (78)! De man, die alles in goede banen leidt, is Andreas, abt van Averbode, en dat gebeurde allemaal in 1131, toen de abdij nog niet bestond. De schenking, die de stichting mogelijk maakte, was in 1134 of 1135 (79).

Dat is wel voldoende om die Loonse afstamming en die kroniek van Altaterra of Hoogland maar gauw te vergeten. Daar is niets van waar.

In de handschriften van de wapenkoningen LEFORT in het Rijksarchief te Luik vinden we in deel II, Tome VII, fol. 166-168, vijf akten om die Loonse afstamming der Hornes te bewijzen, keurig bij elkaar. Ik zal u niet vermoeien met de inhoud en commentaar daarop. Ik wil alleen op een merkwaardigheid wijzen, die mij is opgevallen. In drie van deze akten komt een naam voor bij de getuigen : de Marchin. Zo staat in 1060 Arnoud de Marchin en zijn broer Humbert. In 1134 staan vermeld Johannes de Marchin, zijn vrouw Cunegonde, hun zonen Otto en Gosewijn, hun kleinkinderen Reynaldus, Agnes en Beatrix. In 1147 vinden we Reynald de Marchin. In dezelfde handschriften bevinden zich een groot aantal folio's, gevuld met stambomen der familie Mar-

J. VAN MIERLO, *Een reeks valse kronieken van Chr. Butkens*. *Analecta Praemonstratensia*, 1926, II, p. 60 vlg.

(75) R. FRUIN, *Het archief der O.-L.-V.-abdij te Middelburg*. 's-Gravenhage, 1902, p. 605 : lijst van abten.

(76) E. SCHOOLMEESTERS, *Liste des prévôts de l'église S. Lambert*. *Leodium* 4 (1905), p. 97.

(77) ERNST, *Hist. de Limb.*, o.c., II, p. 275.

(78) MOLLER, *Stammtafeln*. Darmstadt, 1933, p. 163.

(79) A. MIRAEUS, *Opera diplomatica*. Ed. Foppens, Leuven, 1723 I, p. 100.

chin (80). Het is niet aan te nemen dat Lefort die uit aangename tijdpassering heeft opgesteld.

Marchin is een plaats bij Hoei. De plaats werd in de XVIIe eeuw door een rijke koopman uit Hoei gekocht. Op 3 februari 1657 koopt hij het aandeel van het kapittel St.-Martin in Luik. Op 27 mei 1659 koopt hij de rest van de kerk van Hoei (81). Nu was de heerlijkheid in één hand. De koper ging zich Heer van Marchin noemen. Het enige wat nog ontbrak, was een klinkende stamboom, liefst met een flinke scheut blauw bloed. En wat zien we nu in die stambomen van Lefort? Hij vindt niet alleen een gesloten rij voorouders van Jean Ferdinand de Marchin en een aansluiting aan de kinderloze echtelieden Willibert en Gifeldis, die hun aandeel in 1106 aan de kerk van Hoei schonken, sterker nog: hij kan dit echtpaar, dat ons alleen bekend is uit die schenkingsakte, óók een imposante rij voorouders verschaffen en laat hen afstammen van Reynaut van Chiny (82) en zijn vrouw Sophia, die een dochter was van Alberon, graaf van Hoei, n.b. in 1014, toen het graafschap al lang aan Luik behoorde. Ik kan op dit geknoei niet ingaan: het is van voor tot achter gefantaseerd.

Maar verbaas u met mij: uit deze genealogische kraam haalde men de getuigen der akten van 1060, 1134 en 1147 om de stamboom der Hornes, die in elkaar was gezet te bewijzen. Vragen we ons af wie over die handschriften van Lefort kon beschikken, dan is het raadsel opgelost, wie de maker van de falses is geweest. Nu zegt Lefort wel, op fol. 168, dat die akten afkomstig zijn uit het archief van de Prins van Hornes en dat ze door de fameuse Christoforus BUTKENS in het bijzijn van niemand minder dan LE MIRE (MIRAEUS) zijn gecopieërd van originelen. Maar dat is een afleidingsmanoeuvre. Het is gemakkelijk aan te tonen dat Butkens die akten niet heeft gekend: zijn genealogie der Hornes (83) geeft duidelijk te kennen, dat hij de Loonse afstamming niet aanhing. En Miraeus geeft in zijn *Opera Diplomatica*, I, p. 198 in een noot aan de Hornes een heel andere oorsprong: uit het Huis Limburg.

De valse akte van 1060 geeft ons de kans de tijd van vervaardiging naar beneden af te bakenen. In die akte wordt Emmo van Loon opgevoerd met drie zoons: Gerard, Arnoud en Theoderic. Nu dankt die Gerard zijn bestaan aan een verkeerde transcriptie van een akte van

(80) *Rijksarch. Luik*. Mss. Lefort. Ie partie, tome XIV, p. 117, — IIe partie, T. II, p. 67. — Tome V, p. 297. — Tome VII, p. 63, IIe partie: Marchin.

(81) E. SCHOOLMEESTERS, *La seigneurie de Marchin*. Bull. de l'Inst. Arch. de Liège XI (1872), p. 324.

(82) L. VANDERKINDERE, *La formation des principautés Belges*. Bruxelles, 1902, Tome II, p. 344, waar lijst van graven van Chiny.

(83) *Kon. Bibl. 's-Gravenhage*, M.S. 1088, nr. 129, B 14.

1101 (84). De uitgave van Miraeus, waarin die fout gemaakt werd, is van 1723. De akte over de stichting van het hospitaal van Loon — dat overigens eerst een eeuw later gebeurde (85) — kan niet voor 1723 gemaakt zijn, want toen was die Gerard nog niet in die verkeerde redactie voor de dag gekomen. Butkens, die in 1650 stierf, kan de akte niet hebben gecopiëerd.

Mijn indruk is dat Lefort zijn papieren tonen dat hij met de Hornes in correspondentie stond, bij een bestaande genealogie «Made in Brussels», achteraf zijn steentje heeft bijgedragen, door zoals hij het zelf noemt, de nodige «authentiquation» te leveren en op die manier nog een graantje meepikte van hetgeen de Hornes over hadden voor hun genealogie.

Voorzijde van daalder (zonder jaartal) van het graafschap Horne, geslagen te Weert ca. 1565 door graaf **Filips van Horne**. Wapens van Montmorency en Horne. Kon. Penningkabinet 's-Gravenhage.

(84) G. DESPY, *Etude critique sur un diplôme de l'empereur Henri IV pour l'Abbaye d'Andenne*, 1er juin 1101. *Le Moyen Age* 56 (1950), p. 224.

(85) A. HANSAY, *Documents des XII et XIII siècles concernant l'alleu de Hex et l'hôpital de Loos*. Verz. Opst. Hasselt XI (1935), p. 331 vlg.